

Božidar Cerović, Miomir Jakšić, Aleksandra Praščević

EKONOMIJA I JEZIK

Lepota apstrakcije ili apstrahovanje smisla:
Odgovor na osvrt Ljubomira Madžara

Avant-propos

Ekonomski anali su dobar časopis. Nastali su kao časopis Ekonomskog fakulteta u Beogradu, razvili se i postali najautoritativniji ekonomski časopis u zemlji. Pokretlo časopisa nužno utiče i na njegovu tematsku širinu. On obuhvata tematiku u rasponu od ekonomske teorije preko metodologije, statistike, finansijske analize i poslovno-ekonomskih tema do užih usmerenja poput turizma, saobraćaja ili poljoprivrede, ili širih oblasti poput demografije ili informatike. Međutim, u poslednje vreme, kao da *Anali*, nekako, ostvaruju blagu specijalizaciju. Tačnije, kao da se, postepeno, transformišu u glasilo koje kritički sudi o izdavačkim poduhvatima svog osnivača – Ekonomskog fakulteta. Ta orijentacija naročito je vidljiva kada su ti poduhvati u vezi sa udžbenicima namenjenim prvoj godini studija. To nije ocena sa pozitivnom ili negativnom konotacijom – radi se, prosto, o konstataciji koja je svakom vidljiva (ovo je, valjda, peti tekst u seriji).

Tako je, u broju 171, dobrotom redakcije *Anala*, osvanulo jedno neobično štivo, naglašenog dramatskog naboja, a zasigurno kreirano da unese nešto veselja u svakodnevicu ustanove-osnivača. U njemu se nagađa o različitim namerama, znanjima i sposobnostima nekolicine likova poput (a) autora jednog udžbenika (profesor sa Univerziteta Harvard), (b) prevoditeljke tog udžbenika (koja se, zbog nečeg, pojavljuje kao muški lik), (c) redaktora prevoda (troje nastavnika Ekonomskog fakulteta), te (d) štampara dotične knjige ('Ne može se dokonati šta je tu ko propustio: prevodilac, redaktori prevoda, autor ili čak štampar').

Autor tog pogolemog štiva (gotovo 13.000 reči sa oko 70.000 slovnih znakova odnosno tridesetak stranica standardnog proreda) je profesor Ljubomir Madžar.

Struktura teksta je tradicionalna za ovog autora¹: najpre jako kratak prvi deo, pun navodnih pohvala i po oceni pisca neuporedivo važniji, a drugi deo, prema autoru daleko manje značajan, veoma dug i – sâmo drvlje i kamenje. Sadržaj, iako ne sasvim jasan, može se razumeti kao samodopadljiv pokušaj pisca da ukori gore pomenuta lica, ('iznuđen pravim rasapom u oblasti jezika, stila, pravopisa' i ko zna čime još), a uglavnom, kao „traganje za dlakom”².

Rasplet će biti očekivan kao i kod svih sličnih tekstova pisanih bez stvarne potrebe i pravog povoda: *Si tacuisses philosophus mansisses*.

Pristup

Kada je objavljen tekst profesora Madžara u *Ekonomskim analima*, iako, videlo se to od početka, vrlo kritički intoniran, mi smo se zapravo, obradovali. U herojskim uslovima u kojima radi Izdavački centar Ekonomskog fakulteta – neprestana bitka sa rokovima, nedostatak sredstava koji onemogućuje angažovanje stalnih i ekonomski obrazovanih lektora, ekspresna štampa u kojoj se potkrađu i mnoge greške i pojave drugi slični problemi – svako ko se dobrovoljno prijavi da pogleda, pročita, komentariše objavljene tekstove i ukaže na eventualne propuste u novoj knjizi ili prevodu, može biti samo dobrodošao saradnik. Štaviše, očekivali smo da će profesor Madžar, koga smo prepoznavali kao pedantnog, savesnog i strpljivog čitaoca i analitičira, te čoveka koji se mnogo i često zalaže za jasnoću izražavanja i pismenost iskaza (ne samo na srpskom i/ili srpskohrvatskom jeziku, već i na engleskom, a sve češće i na latinskom), dati sijaset korisnih saveta, primedaba i opaski. Doduše, on nas je svojim dugim tekstom unekoliko iznenadio, pošto smo navikli da se kolege, kao i svuda u svetu, najpre međusobno čuju, posavetuju ili objasne oko ponekog spornog pitanja, a zatim, sa razjašnjnim stavovima pokreću rad na objavljivanju teksta, ali smo pomislili da ta praksa kod nas nije još razvijena i da je Madžar odmah hteo da podeli svoje nalaze sa najširoom stručnom javnošću.

No, bilo kako bilo, sa velikom pažnjom smo pročitali njegov tekst i to ne samo zbog naših očekivanja, već i zato što je rad na objavljivanju Mankjuove knjige zahtevao uistinu ogromnu energiju prilikom prevoda i redakcije, a rezultat je bio,

---

1 Uporedi npr. Madžar (2005); poređenjem će čitalac uočiti, mada je reč o sasvim drugoj temi, vrlo sličnu strukturu teksta, gotovo istovetne formulacije, naročito raznih, kobajagi, pohvala, te istu vrstu 'bespoštedne' kritike i isti način konstruisanja, navodno, neupitnih dokaza autorovih tvrdnji...

2 V. Kortázar (1962)

po opštem uverenju, vredan pohvale i pažnje. Naročito se to odnosi na izuzetno dobar prevod naše zajedničke kolegkinice dr Nadežde Silaški. Ona je mnoge važne i komplikovane termine, pojmove i koncepte, a kako će se videti, nedovoljno poznate i onima koji imaju (pa i sami neguju o sebi) reputaciju odličnih poznavalaca ekonomske nauke, izvrsno prevela, savetujući se sa mnogim kolegama različite uže specijalnosti, analizirajući mnoge rečnike ekonomskih termina i mnoge stručne knjige i prevode. Takvoj oceni se, doduše samo u početnim redovima svoga napisa, pridružio i profesor Madžar, da bi kasnije, krenuo uglavnom u, rekli bismo, strastvenu potragu za greškama među koje je ubrojao i sve ono što se njemu učinilo kao nejasnoća, pa i ona pitanja koja su mu, iz raznih razloga, stvarala problem tokom čitanja knjige ili su se, pak, razlikovala od načina na koji je on, dotle, razumevao neke ekonomske koncepte.

Naravno, u tako obimnom tekstu kakav je osvrt profesora Madžara, potrebna je izvesna sistematizacija i ona se, mada ne odveć transparentno, dá naslutiti u načinu na koji je Madžar izložio svoje stavove. Ti stavovi se, uglavnom, mogu rasporediti u dve grupe: jedni, koji se tiču ekonomske sadržine i suštine pojedinih pojmova, i drugi, koji se tiču jezičke čistoće iskaza. Obe grupe primedaba su, naravno, vrlo važne i mi smo lako uočili da tu ima nekoliko sasvim opravdanih zamerki, pretežno u vezi sa jezičkim pitanjima³.

Tom spisku korisnih zapažanja možemo dodati i jedan krupan propust redaktora za koji je prevodilac sasvim nedužan budući da nije reč o poznavanju jezika (na šta, sasvim neopravdano, cilja Madžar) već poznavanju ekonomske istorije. U be-

3 Tako, na primer, Madžar tačno primećuje da se dve zbirne imenice pojavljuju kao obična množina (kamenje i drveće), zatim, da su na str. 614 ostale dve reči iz neke prvobitne verzije prevoda (a koje u konačnoj nisu izbrisane), da bi na str. 821 bilo uputnije napisati *poverilac* umesto *kreditor*, da su na str. 686 zamenile mesta reči *dolari* i *jeni*, čak da je na jednom mestu (suprotno mnoštvu primera u knjizi) ispalo da nije dobro prevedena konstrukcija *'substitute...for'*, a možda bi se mogla razmotriti i njegova ideja da se umesto opštijeg pojma *vezivanje* koristi uži pojam *vezana trgovina*. Takođe, on dobro uočava da se na str. 596 nalazi jedna greška tj. da tu treba da se nađe *jednina*, a ne množina (mada je, svakako, suvišna iskomplikovana dopuna koju Madžar predlaže). Ima još nekoliko sličnih, važnih i po svemu korisnih primedaba, uključujući i one gramatičke: ponegde se doista provuklo, kolokvijalno sve češće, a uistinu nepravilno, *bi* umesto *bismo*, na oba mesta koja navodi tačno je da je trebalo da piše *njegov*, a ne *svoj*, postoji omaška na str. 55 itd. To su sve propusti i prevodioca i redaktora koje ne opravdava ni premor u radu na ovako obimnoj knjizi ni izostanak profesionalnog lektora u ovolikom poduhvatu. I sami smo, zajedno sa prevoditeljkom i uz pomoć jednog kolege, otklonili još neke slične omaške u drugom izdanju knjige, priredili ispravke za treće i trudimo se, ukoliko ima još nekih nejasnoća, da ih pronađemo i otklonimo. Bilo je i nekih štamparskih grešaka (i Madžar je uočio nekoliko, npr. str. 658, 767 i 800) koje se takođe otklanjaju iz izdanja u izdanje.

lešci o Tomasu Maltusu propustili smo da reč *minister* ispravimo rečju *sveštenik*, iako je velikom broju ekonomista poznato da je Maltus bio anglikanski *parson* (mada i profesor političke ekonomije), pa i nama koji se, sve troje, rado bavimo istorijom ekonomske nauke.

Naš komentar Madžarovog osvrta ipak će se, po prirodi stvari i prirodi časopisa za koji pišemo, usredsrediti najviše na neka stručna pitanja i neke nedoumice sa kojima se suočio Madžar prikazujući, doduše, svoja gledanja kao nesumnjive istine. Zbog toga ćemo prvenstveno govoriti o, po našem osećanju, onim najkritičkijim sudovima profesora Madžara koje je i on sâm stavio na prvo mesto u okviru brojnih zamerki koje ima. Naravno, usput će se pokazati da je i jasnoća iskaza veoma važna, posebno kada je reč o udžbeniku namenjenom studentima prve godine i da nije nikako svejedno da li su pojedine odrednice jasno i razumljivo napisane. Ali, krenimo redom.

Piguovi porezi i uvozne dozvole

U svom kritičkom delu osvrta na prevod i redakciju prevoda Madžar se najpre posvetio jednom broju *'pitanja koja izgledaju problematična sa čisto stručne tačke gledišta'*, kaže on, *'a mogla bi, iako ne bi morala,'* dodaje, *'delimično da se pripišu prevodu i njegovoj redakciji'*; za takva pitanja on misli *'da je odgovornost prevodioca — ako je uopšte ima — ponajmanja; aktere eventualnih omaški umesnije je potražiti među redaktorima prevoda i, možda, kod samog autora'*. I autora osvrta, dodali bismo. Evo i zbog čega.

Prvo čime se, na tom terenu *'sa čisto stručne tačke gledišta'*, Madžar bavi jeste pitanje Piguovih poreza. Kaže Madžar: *'Kada bi porez bio instrument posredstvom koga može da se „alocira zagađenje“, ono sigurno ne bi bilo alocirano tamo gde su troškovi njegovog smanjenja najviši; to bi značilo da se ekonomska politika zaštite ekoloških resursa rukovodi načelom maksimiziranja troškova, što bi bilo apsurdno... Najmanje je verovatno da je ova nejasnoća potekla od autora, ali se ne da razabrati da li je ovo mogao da izbegne prevodilac ili su dužnost da intervišu imali redaktori'*

Redaktori su spremni da poslušaju profesora Madžara i odmah će obaviti svoju *'dužnost da intervišu'*. O čemu se ovde, stvarno, radi? Razmatrajući pitanje izbora između regulacije i oporezivanja fabrika-zagađivača, Mankju pokazuje da bi porez mogao biti efikasniji instrument od regulacije zato što bi, posredno, odredio cenu zagađenja: kome je jeftinije da smanji zagađenje nego da plati porez

učiniće tako, a kome je jeftinije da plati porez neće otklanjati zagađenje. Dakle, u ovoj stvari se *'politika zaštite ekoloških resursa'*, potpuno očigledno, rukovodi principom minimiziranja, a ne maksimiziranja troškova, kako je (površno) pročitao ili zaključio Madžar. Zašto? Zato što će takva politika *'sigurno'* alocirati zagađenje tamo gde su troškovi njegovog smanjenja najviši (tj. neće smanjivati zagađenje tamo gde je njegovo otklanjanje najskuplje), a *'dislocirati'* ga odande gde su ti troškovi najniži! Uzgred, na tom mestu se i ne pominje problem dozvola za zagađivanje (što pokušava da nama, *'možda'* autoru i čitaocima, sugeriše Madžar: *'Izgleda da je reč o dozvolama za zagađivanje...'*). Tu se raspravlja o oporezivanju zagađivača. O dozvolama se diskutuje dve-tri stranice dalje!

Šta se, dakle, na kraju ispostavilo? Ispostavilo se da kada bi neko postavio Madžara za ministra ekologije, tada bi ovaj uvaženi profesor napao zagađenje baš na onim mestima gde je to najskuplje, a tamo gde je otklanjanje zagađenja jeftino ne bi preduzimao nikakve akcije i još bi ubeđivao poreske obveznike da se rukovodi principom minimizacije troškova! Eto objašnjenja zbog čega mislimo da aktera *'eventualnih omaški'*, a koje nastoji da otkrije Madžar, ovde nije *'umesnije ... potražiti među redaktorima prevoda i, možda, kod samog autora'*, već je umesnije potražiti ga *'kod'* autora osvrta!⁴

Posle ovakvog saznanja naša pozicija postala je daleko odgovornija. Naime, čitajući isprva Madžarov tekst, uočili smo da se on naročito nakostrešio na redaktore. Nije nam bilo pravo (lepše je kada stariji hoće da pomogne, nego da samo s visoka kritikuje i docira), ali smo pomislili da za takav stav on možda ima neke svoje (nama nedokučive) razloge. Međutim, brzo smo uvideli da se ne radi više samo o nama: već na prvoj, nazovi stručnoj primedbi, pokazalo se da on ili namerno iskrivljuje sadržaj teksta koji kritikuje ili ga ne čita pažljivo⁵ pa ga, stoga,

---

4 Ovde ne važi (navodno precizniji) stav da će se zagađenje otklanjati tamo gde su *'jedinični troškovi'* (a ne ukupni) otklanjanja zagađenja najmanji, o čemu raspravlja kroz jedan dugi paragraf, i to iz jednog prostog razloga: niko (ni prevodilac, ni redaktori ni autor knjige) nigde u vezi sa ovim i ne pominje ukupne troškove (jer student, na ovom mestu, još ne zna šta je to ukupni trošak) već se razmatra primer dve fabrike koje emituju isto zagađenje, a njegovo smanjenje ih različito košta. Jedini koji koristi pojam ukupnog troška jeste sâm autor osvrta!

5 Ovde je zgodno osvrnuti se na još jednu neosnovanu primedbu prof. Madžara, *'nedoslednost'*, kako je on zove, a koju je smestio, ko bi to znao zašto, uz Piguove poreze. *'U slučaju kad na zahtev američke vlade japanska vlada „dobrovoljno“ ograničava izvoz automobila (str. 187; u knjizi ne piše ništa o ograničenju izvoza automobila – ni u originalu ni u prevodu, već je to Madžar sâm dopisao), japanska preduzeća dobijaju ne uvozne, kako piše u tekstu, nego izvozne dozvole'*, poučava redaktore (autora?) naš kritičar. Ostavimo li po strani to što je valjalo da pažljivo pročita prevod i pogleda original kako bi znao sa kim ovu nategnutu prepirku vodi, ipak je nejasno otkud Madžaru ideja da japanski proizvođači izvoze svoja vozila iz Ame-

ne može ni razumeti ili, naprosto, ne stoji u najboljim odnosima sa materijom o kojoj želi da polemíše. Nije to ništa strašno! Nekada naučene stvari se menjaju ili više ne važe, pišu se nove i sve bolje knjige, a na kraju krajeva i ne može baš svako sve da pročita ili probavi sve i kada je nešto pročitao. *Non omnia possumus omnes*. Doduše, ako bi neko i u takvim okolnostima ipak želeo da se pojavi u ulozi kritičara, valjalo bi da bude malo oprezniji, na tom, za njega, klizavom terenu. Jer, kada te opreznosti nema, recimo zato što iz nekog razloga 'ne voli' redaktore (*si non caste, caute tamen*), mogu da se potkradu, pa i osvete, neke nezgodne greške kao što je ova koja sledi, a tiče se pojma javne štednje.

Javna štednja ili: da li budžetski deficit povećava štednju (i dohotke)

Kaže Madžar: 'Javna štednja sigurno nije dobro definisana *time što je određena kao prihod koji državi ostaje nakon što izmiri sve svoje izdatke. Među izdacima koje država izmiruje svakako su i oni koji se odnose na javne (državne) investicije...* Država može čak *da ima i veće izdatke od prihoda, tj. da načini budžetski deficit ali da među njenim izdacima bude dovoljno veliko učešće onih investicionih*, pa da državna (javna) štednja bude pozitivna'. (Naše podvlačenje.)

Ovo je, naravno, vrlo gruba i ozbiljna greška, mnogo teža (jer je reč o elementarnim stvarima) od one u vezi sa Piguovim porezima. Ipak, da pokušamo da se objasnimo. Ako dohodak jedne privrede (radi jednostavnosti zatvorene ili čitave svetske) označimo sa Y , izdatke odnosno raspoložive dohotke za potrošnju sa C , investicije sa I , javne (državne) izdatke sa G , te štednju sa S i poreze sa T , kako se standardno radi, lako ćemo napisati opštepoznate bilansne jednačine, identitete čak, i to na sledeći način:

$$Y = C + I + G \text{ i } Y = C + S + T \quad (1)$$

pošto je:

$$(S - I) + (T - G) = 0 \quad (2)$$

---

rike, pa da im japanska vlada (umesto američke) deli izvozne dozvole. To jest, ako japanska vlada, na nagovor američke vlade, 'dobrovoljno' ograničava prodaju, znači uvoz, jednog broja japanskih vozila u SAD (kao što jasno piše u knjizi), valjda je očigledno da će ona, umesto američke vlade, dodeljivati uvozne dozvole za Ameriku ili, kako Mankju lepo kaže, '*Japanese government allocates import licenses to Japanese firms...*' (Mankiw, 2004, str. 187), a ne obratno. Ali, umesto da čita kako je autor napisao, prevodilac preveo, a redaktori potvrdili, Madžar se vlada kao Plautove junakinje: *Sciunt, quod Iuno fabulata est cum Iove!*

i još jednostavnije:

$$S + T = I + G, \text{ tj. } S = I + G - T. \quad (3)$$

Iz gornjih izraza je vidljivo da ukoliko vlada napravi budžetski deficit (makar sve svoje izdatke usmerila u izgradnju puteva, na primer), tj. kada se dogodi da je $G > T$, odnosno, $G - T = B$ (budžetski deficit)⁶, gde je $B > 0$, sledi:

$$S = I + B, \text{ odnosno } S - B = I, \quad (4)$$

pa se jasno vidi da vlada deficitom *smanjuje*, a ne povećeva raspoloživu štednju – kako se to čini profesoru Madžaru. Moralo bi biti jasno i zbog čega. Naime, kada vlada *troši više* od prihoda koje stiče, ona *mora da se zadužuje*. Pošto je deo ukupnog proizvoda namenjen potrošnji već potrošen, vlada može da dobije zajam jedino iz S – štednje. Taj način finansiranja deficita budžeta u ekonomiji se naziva *istiskivanje (crowding out)* investicija (privatnih)⁷, za koje će preostati samo jedan deo ranije formirane (lične, privatne) štednje. Zašto? Zato što je vlada drugi deo morala da pozajmi i potroši, budući da je ostvarila *negativnu (državnu) štednju*, a ne pozitivnu, kako veruje i obaveštava nas profesor Madžar.

Bilo bi izvanredno kada bi bilo tačno to u šta nas ubeđuje Madžar. Vlada bi mogla da pravi deficite do mile volje, a štednja bi stalno rasla. Malo je reći štednja, ceo dohodak privrede bi morao da raste! To se lepo vidi iz naših prvih jednačina: što veće G , to veće S , pa samim tim i veće Y . Nažalost, takav sistem, ipak, ne može da funkcioniše.

Svakako, možemo se zapitati otkud profesoru Madžaru ovakvo naopako razumevanje funkcionisanja privrede. Direktan odgovor glasi: nepažljiva analiza makroekonomske literature. Naime, u nekim udžbenicima može se naći objašnjenje državne štednje u kom se pravi razlika između dela državnih izdataka namenjenih trenutnim potrebama (*government consumption*) i dela koji se

---

6 Uzgred, u makroekonomiji se, obično, slovom B označavaju obveznice kojima se i finansira budžetski deficit.

7 Za više zainteresovane čitaoce treba dodati da u ekonomiji postoji poseban slučaj u kome nije izvesno da li će do istiskivanja doći ili neće. U 'opštem slučaju' Kejnsovog sistema, na primer, štednja će nadmašiti investicije. Tada će država, pošto privatni sektor nije zainteresovan za investiranje, trošiti više od svojih prihoda – izazivajući deficit državnog budžeta – i nadomestiti manjak privatnih investicija (što je osnov koncepta upravljanja agregatnom tražnjom). Jedino tada istiskivanja neće biti – neće imati ko da bude istisnut jer privatni sektor nije zainteresovan za investicije (iz bilo kog razloga). No, štednja se time, ipak, neće povećati!

koristi za dugoročna kapitalna dobra (*government investment*)⁸. Tada se od neto državnih prihoda oduzima samo deo koji se odnosi na državne izdatke namenjene trenutnim potrebama⁹. No, i tada, ovaj koncept ne navodi na zaključak da državna štednja može da proistekne iz budžetskog deficita. Upravo suprotno, državna štednja se izjednačava sa budžetskim suficitom, što proizlazi iz jednačina tokova (model injekcija-povlačenje). Pomenuto razlikovanje komponenti državnih izdataka uvodi se samo i isključivo radi tačnijeg utvrđivanja obima ukupnih investicija u privredi¹⁰.

Šta možemo reći na kraju, da li javna štednja '*sigurno nije dobro definisana*' u Mankjuovoj knjizi? '*Sigurno*' jeste dobro definisana! I da ne bude zabune: ovo razjašnjenje ne mora da ide ni sa adrese '*prevodioca i čak ne ni redaktora prevoda*', pa ni sa adrese '*samog autora*' knjige našem nepažljivom čitaocu, već može stići i sa adrese svakog studenta koji je savladao predmet *Osnovi ekonomije...*¹¹ Štaviše, da je Madžar knjigu čiji prevod kritikuje pažljivo pročitao (i *sine ira et studio*) i sâm bi se uverio da je sve u vezi sa javnom štednjom – ispravno definisano.

---

8 Prema reviziji sistema Nacionalnih računa iz 1996. SAD (NIPA), a radi usklađivanja sa standardnom definicijom da se štednja dobija kada se od dohotka oduzmu izdaci za zadovoljenje trenutnih potreba.

9 Abel i Bernanke (2005), str. 39)

10 Ekvivalentno, naravno, potrebno je da se i iz potrošnje domaćinstava *izdvoji* deo koji se, recimo, odnosi na kupovinu trajnih potrošnih dobara – npr. automobila, frižidera, štednjaka itd. Što ne znači da se, ukoliko kupi automobil za koji nema novaca, domaćinstvo neće zadužiti, ili da će povećati svoju štednju, što bi iz ovakve pogrešne analize proizašlo. Mada bi, za većinu Srba, to bilo jako zgodno: sa jedne strane, kupujem auto, a sa druge, to mi povećava štednju! Ako bismo posvetili još malo pažnje ovom pitanju, ne zato što ima mesta kakvoj dilemi, već zato što bi neupućeni čitalac, sudeći prema autoritetu koji profesor Madžar gradi u našoj naučnoj javnosti, a i prema ugledu časopisa kakav su *Anali*, mogao olako da prihvati Madžarovo (u skladu sa praksom časopisa recenzirano) objašnjenje, ukazali bismo na sledeće (što može biti od koristi i našem kritičaru). U naučnoj javnosti je poznata debata o efektima deficita državnog budžeta i o načinima njegovog finansiranja. Kejnzijanski sistem taj deficit vidi kao način da se, inače nedovoljna, agregatna tražnja poveća (jer su investicije nedovoljne) i to finansiranjem uz pomoć državnih obveznica. Kejnzijansko domaćinstvo državne obveznice vidi kao imovinu i ne smanjuje svoju potrošnju, pa se agregatna tražnja povećava, a time i dohodak. Rikardo–Barova teorema, međutim, tvrdi suprotno. Rast državnih izdataka koji izaziva deficit državnog budžeta (a finansiran je državnim obveznicama) neće voditi rastu agregatne tražnje, jer Rikardo–Barovo domaćinstvo državne obveznice ne smatra imovinom, već dugom koji će u budućnosti morati da vrati kroz veće poreze. Zbog toga Rikardo–Barovo domaćinstvo na deficit državnog budžeta reaguje smanjenjem potrošnje (a povećavanjem štednje), pa se agregatna tražnja ne povećava. No, i u tom slučaju *deficit se finansira privatnom štednjom!*

11 Barem na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, ne znamo stanje na svakom od bezbroj univerziteta i fakulteta koji se ovde predstavljaju kao da se na njima uči ekonomija.

Proizvodna funkcija

Tako stižemo do vrlo neobičnog dela Madžarovog teksta u kom se on spori, nema dileme, isključivo sa autorom knjige, mada radije pominje redaktore, pa i prevodioca. Reč je o njegovom istraživanju rečnika pojmova sa kraja ovog udžbenika. Njemu se tu ne sviđa nekoliko definicija. On bi radije da studentu prve godine objasni proizvodnu funkciju, ne kao odnos količine inputa koji se koriste u proizvodnji nekog dobra i količine autputa tog dobra (što ona uvek i opisuje¹²), već kao *'matematičko preslikavanje, i to takvo da alternativnim kombinacijama utrošaka pripisuje odgovarajuće, i to tehnički maksimalne, obime proizvodnje koji se iz tih utrošaka mogu dobiti...'* Pa neka se bruceš snalazi u ovoj razbokorenoj definiciji prepunoj trnja i razume o čemu se tu, u stvari, radi...

Međutim, ovde treba zapaziti da duga i semantički iskomplikovana Madžarova definicija, ipak i dalje nije dovoljno precizna. Naime, kada se već priča ovolika priča, studentu bi se moralo razjasniti da *'matematičko preslikavanje'* ne pripisuje *'alternativnim kombinacijama utrošaka'* nekakve *'odgovarajuće, i to tehnički maksimalne, obime proizvodnje'* zato što je to odnekud bogomdano ili zato što je to neko čarobno svojstvo preslikavanja, nego zato što se proizvodna funkcija zasniva na važnoj pretpostavci – da se njome opisuje jedno stanje tj. jedan određeni nivo raspoložive tehnologije, ili, detaljnije, da ona u obzir uzima samo raspoložive, efikasne tehnike. Bez tih dopuna Madžarova definicija, iako dva reda duga (i baš zbog toga), može samo da stvara zabunu u glavi studenta jer će biti nerazumljiva i logički neobjašnjiva.

Fizičke i 'najčešće nominalne jedinice'

Kao i u prethodnom slučaju, Madžar bi radije da student ne nauči da se realne varijable mere fizičkim jedinicama jer to *'ne odgovara našem uzusu: to kod nas nisu varijable koje se mere u fizičkim ... jedinicama, nego u nepromenljivim jedinicama, najčešće nominalnim jedinicama stalne kupovne snage'* (šta god to značilo, neka nam bude dozvoljeno da parafraziramo komentar Džoun Robinson, povodom merenja fizičkih jedinica kapitala¹³). Recimo, ipak, da tu postoji još jedan nemali problem sa tzv. *'nepromenljivim nominalnim jedinicama...'* itd. Zar se tako brzo zaboravilo koliko se prosulo mastila u raspravi o tzv. *Kembričkoj kontroverzi* baš povodom kapitala i nesumnjivo fizičkih jedinica kojima bi se on morao merit

---

¹² V. npr. Stiglitz i Driffill (2000), str. 183

¹³ Robinson (1953-4), str.81-2

u neoklasičnoj teoriji? Zar tada nismo savladali da fizičke jedinice nisu isto što i 'nominalne jedinice' u ekonomiji i ekonomskoj analizi (ma kakvi bili 'naši uzusi')? Da i ne govorimo o didaktičkom efektu kada studenta učite da se nominalne i realne varijable razlikuju po tome što se prve mere 'nominalnim jedinicama', a druge – 'nominalnim jedinicama' (makar 'nepromenljivim' ili 'stalne kupovne snage'), mada se tako, ipak, ne mere! Osim u specifičnim slučajevima, recimo u slučaju bruto domaćeg proizvoda, čemu je posvećena cela jedna glava Mankjuove knjige, uključujući i objašnjenje deflatora – da bi studentu bilo sasvim jasno zašto se, a i kako je moguće da se ova realna varijabla, uobičajeno, izražava u stalnim cenama.

Kapital i 'equity'

Tako smo stigli i do kapitala. Tu će sada biti posla da se objasnimo pošto je Madžar izgleda potpuno pobrkao pojmove aktive, pasive, imovine, faktora proizvodnje, fizičkog kapitala, kapitalnih dobara, izvora, vlasništva, fiksnog i obrtnog kapitala itd. sve ih smeštajući u nekoliko redaka teksta, uz (neobrazloženi) zaključak da ponuđena definicija (u knjizi) nije dobra. Odnosno, zbog nečeg nije dobra za nas, mada 'odgovara američkom uzusu', kako smatra profesor Madžar!

Da pokušamo da pođemo *ab initio*. Dakle, pod kapitalom se u ekonomskoj analizi standardno podrazumeva jedan (i to proizvedeni) faktor proizvodnje koji se izražava uz pomoć fizičkih jedinica: na primer, jedna zgrada fabrike, tri struga i dve glodalice, kamion (komada jedan) itd. Tako, otprilike, objašnjava i Mankju (mada poučeni rezultatima rasprave o *Kembričkoj kontroverzi* možemo imati određene rezerve prema takvoj neoklasičnoj definiciji). Odjednom, Madžar tu ubacuje pojam: *equity*.

Ecce iterum Crispinus! Nesrećni *equity*, iz nepoznatih razloga ubačen u priču, sa definicijom proizvodnog faktora zvanog kapital – nema baš mnogo veze. *Equity* je pojam koji označava samo onaj deo sredstava koji pripada preduzeću, a izražava se, naravno, u novcu. Kada se kod nas ta vrednost posmatra sa aspekta izvora (kao sopstvena sredstva ili sopstveni kapital preduzeća), ona se, sasvim razumljivo, knjiži sa desne strane kao pasiva. Za razliku od vrednosti (a ne fizičkih jedinica) svih zgrada, mašina itd. koje se knjiže, uredno, sa leve strane računa, kao aktiva. Dakle, *equity* se nikako ne može izjednačiti sa kapitalom kao proizvodnim faktorom u smislu ekonomske analize; to je pojam koji u knjigovodstvu označava (i knjiži se kao) vlasništvo firme. A za nesrećnu okolnost da je neko u Srbiji reč *equity* preveo (naopako) opštim pojmom kapital, pa time još

i zbunio profesora Madžara, ni mi, ni prevodilac, ni Mankju, zaista ne možemo snositi nikakvu odgovornost¹⁴.

Međutim, ovde je bitno sledeće: kada bismo Mankju i mi, pa i Madžar, izmišljali nekakvu univerzalnu definiciju, koja bi sva moguća značenja reči kapital, na neki način, obuhvatila odjednom, to bi nesumnjivo dovelo do ogromne konfuzije prema kojoj bi objašnjenje da je proizvodna funkcija 'matematičko preslikavanje' ili da je ekonomija obima 'bezvremenski pojam' (a javlja se u *dugom roku*¹⁵) bilo tek draga šala za brucoša netom upisanog na ekonomiju. Zar nije dovoljan dokaz u prilog takvom ishodu i zbrka u koju su svi ti nagomilani pojmovi doveli našeg kritičara, a koji je iskusni ekonomista, konsultant stranih i domaćih vlada, profesor univerziteta, rektor, ministar i plodni pisac mnogih knjiga, udžbenika i analiza, te britki polemičar i očito, zaljubljenik u jezik(e) i pismenost?

Negativna selekcija i asimetrične informacije

A šta ćemo sa negativnom selekcijom? Prema Madžaru ona je 'egzotično' definisana pa 'bi se tačnije mogla definisati kao sklonost jednog broja subjekata da ulaze u ugovorne odnose koji su za njih povoljni, a za ugovornog partnera nepovoljni, i to zato što su u posedu informacija koje ugovornom partneru nisu poznate'. Možda je ova definicija prilagođena 'našem uzusu', doduše, više onom čiftinskom da u trgovini uvek neko nekog treba da prevari; jeste i dosta iskomplicovana, ali, svejedno, *nije tačna!* Radi se, naime, o poznatom fenomenu iz oblasti asimetrije informacija¹⁶. Pošto ljudi ne mogu da uoče neke osobine dobra, recimo da li je polovan auto dobar ili loš, spremni su da ga plate (ako uopšte hoće da ga kupe) kao da je loš tj. kvalitet kola postaje im irelevantan. Reč je, dakle, o skupu neuočenih osobina – jer nema pouzdane informacije o njima – koje postaju (ili 'imaju tendenciju da postanu', Mankju) nevažan, nepoželjan i irelevantan za neinformisanu stranu. A inače bi bio važan, kada bi se mogao uočiti. Što je, takođe, odavno postalo standardna stvar i bezbroj puta ponovljena definicija. Uz to doprinos nagrađen Nobelovom nagradom.

---

¹⁴ Uzgred budi rečeno, da je Madžar sa dužnom pažnjom čitao Mankjuovu knjigu i naročito original, on bi reč *equity* našao na mnogo mesta i to – u sasvim drugom značenju! U značenju: jednakost; eno je već u prvoj glavi (izbor između efikasnosti i jednakosti), eno je, vrlo često, u glavi o poreskom sistemu itd. itd. pa je razumljivo da je autor ne bi ni koristio u novom značenju s obzirom na pedagošku namenu i svrhu knjige.

¹⁵ V. npr. Begg i dr. (1994), s. 116

¹⁶ V. npr. Akerlof (1970)

Ali, za *neverne Tome* mogli bismo da još malo pojednostavimo ovu priču jednim primerom. Recimo, baš iz oblasti kojom se svi bavimo. To bi išlo otprilike ovako: neki ekonomista pomisli da ovde ljudi slabo znaju ekonomiju, pa odluči da se pravi kao da mnogo zna, sve nadajući se da ljudi neće uočiti da ne zna i krene da skupo prodaje svoje nalaze raznim mušterijama. To će tako ići jedno vreme, dok kupci ne uvide da u tom znanju (koje im prodaje) ima puno rupa. Konačan ishod će, nažalost, biti da svi ekonomisti, i oni koji znaju i oni koji ne znaju, moraju da prodaju jeftino svoje usluge (ako uopšte neko još hoće da ih kupi), jer će kupcima postati sasvim beznačajan kvalitet znanja ekonomista, a s obzirom na iskustvo, dakako i nepoželjan.

Pošteda redaktora ili...

U nastavku, u jednom, u svakom smislu, nepreglednom delu teksta (*'...od čitaoca se stoga traži da prepozna kad je neka primedba okončana i kad se prelazi na sledeću...'*), Madžar se javlja sa dve napomene za koje kaže da idu *'...na adresu ne prevodioca i čak ne ni redaktora prevoda, nego samog autora...'*. Prva se tiče pojma *'idiosinkratski rizik'* koji Mankju, jednostavno i prikladno, opisuje kao rizik drukčiji od agregatnog (a koji se vezuje za čitavu privredu) tj. kao rizik koji pogađa samo pojedine i pojedinačne ili specifične, određene ekonomske aktere (v. str. 592-94, srpski prevod; 598-90, engleski original). Na taj način Mankju postiže da student lako razume razliku između opšteg nivoa rizika u nekoj privredi i onog posebnog, pojedinačnog i karakterističnog, recimo, samo za određene kompanije (kako je u tekstu, efektno, pa i primerom, obrazloženo). Posle ovakvog razjašnjenja student lako shvata zašto bi uvek valjalo diversifikovati portfelj akcija u nečijem posedu i slična povezana pitanja. Vraga! Madžar bi da dá precizniju definiciju pa kaže da je reč o riziku koji *'je vrlo specifičan, osebujan rizik za koji se zna da je netipičan i izuzetan, te da pogađa vrlo usku, striktno defnisanu klasu ekonomskih subjekata...'*. Ne bismo da raspravljamo o tome koliko je ova definicija precizna ali smo sigurni da će iz nje student teško naučiti ono što treba; zamišljamo ga kako uči napamet, uz pomoć rečnika stranih reči i izraza, to mnoštvo neobrazloženih atributa idiosinkratskog rizika, a koji opet – tako treba da nauči – pogađa usku, pa striktnu itd. *'klasu subjekata'* i sa svim ovim mora da se izbori, ostavljen bez ikakve naznake o tome kada se i zašto taj rizik javlja, po čemu je toliko *'osebujan'* i kakva je ili koja je ta *'uska klasa'* koju pogađa.

...Greg Mankju, pali ste, pet!

Ako se naša nesaglasnost sa gornjom definicijom možda može i relativizovati ličnim ukusima u vezi sa izražavanjem i jasnoćom iskaza (studenti obično najviše zaziru od profesora kod kojih važi samo njihova doslovna definicija, umesto one jasne, razumljive i opšte prihvaćene), naredna primedba ima širu stručnu važnost. U svom osvrtu na Mankjuovu knjigu Madžar nas obaveštava kako je, pre ove, čitao knjigu Burde i Viploša (2004). Ta okolnost će nam olakšati da shvatimo zašto je Madžar primio zdravo za gotovo da postoji neka supstancijalna razlika između inflacionog poreza i senjoraža (u savremenom smislu), mada se, u stvari, radi o tananoj pojmovnoj razlici koju, doduše dosta efektno, obrazlažu pomenuta dvojica autora. Ali, pošto ni tu knjigu nije čitao sasvim pažljivo, ispustio je da ova razlika i kod tih autora prilično bledi kada se analizira na konkretnijem nivou (*'Emisona dobit i inflacioni porez idu ruku pod ruku'*¹⁷).

Zašto se ta razlika gubi? Dakle, kada država štampa novac i hoće da na taj način ostvari realni prihod, ona svakako mora da oduzme nekome neki realni resurs (jer samo štampanje novca ne donosi ništa osim hrpe papira). Kada se zapitamo kako to država uspeva da uradi, videće se da doista nema neke suštinske, pogotovo ne tehničke, razlike između senjoraža, definisanog kao emisiona dobit i inflacionog poreza (*'seigniorage can be seen as a form of tax levied on the holders of a currency'* uči nas čak lako dostupna *Wikipedia*). Da bi monetarnom injekcijom stekla realni prihod država *uvek* povećava ponudu novca i tako obara vrednost novca koji ljudi drže u džepu. Standardno, to se radi posredstvom inflacije. Stoga *nije netačno* reći da je inflacioni porez prihod koji država stiće kreiranjem novca, makar bilo i posebnih situacija u kojima inflaciona posledica nije nužna. Postoje, naime, slučajevi kada se inflacija ne mora izazvati, recimo kada dodajemo novac da bismo sprečili deflaciju i/ili da bismo susreli rastući proizvod, ali i tada kreiranje novca (koje se vrši kako bi se cene održale stabilnim) *de facto* obezvređuje novac u našim džepovima jer bi on imao veću vrednost da ta dodatna količina novca nije kreirana i ponuđena¹⁸.

No, za razliku od ove hermetične rasprave, mnogo je zabavnije kako Madžar, na osnovu svog znanja, poučava Mankjua: *'Kreiranje novca, pored inflacionog poreza*

17 Burda i Viploš, 2004, str. 379 i dalje do str. 387

18 Uistinu, postoji još jedan način da se senjoraž ostvari u savremenim uslovima: štampanje novca je jeftino, a novac mnogo vredi. Kada ga proda za obveznice, centralna banka, ipak, još nije ništa zaradila jer je samo jedna vrednost zamenjena za drugu – iste veličine. Ali, ako u određenom momentu, proda obveznice za novčanice, centralna banka će ostvariti prihod, a to je kamata na obveznice koje je do tada držala.

generiše i tzv. seigniorage'. Ta nije valjda! Do sada smo svi to učili malo drukčije (pa i Burda i Viploš), recimo ovako: 'A second potential source of seignorage is the inflation tax'¹⁹. Uz to, pre no što se ovako strogo obratio autoru, Madžar je mogao nešto da dozna o tom pitanju i iz jedne druge Mankjuove knjige²⁰. A uzgred, kada profesor Madžar već toliko insistira na detalju, da li namerno zanemaruje one nalaze koji tvrde da najveći deo senjoraža, danas, pripada privatnom bankarstvu? Ali, to vam je profesor Madžar - perfekcionista nepotpunih definicija! Zato nas on, na jednom drugom mestu, ubeđuje da je za studenta bolje da nauči kako pojam 'finansije' znači 'snabdeti nekoga novcem (u kom slučaju je to glagol)' (!?), nego da student nauči da se u domenu finansija, kao centralna pitanja, procavavaju problemi rizika i vremenske vrednosti novca. Nema sumnje, Mankju bi mogao imati mnogo problema na ispitu kod profesora Madžara. Nismo sigurni koliko bi njegova karijera bila tim ispitom uzdrmana ili bi, obratno, tvrdnje njegovog kritičara podlegle preispitivanju, ali lako možemo da zamislimo profesora Madžara kako oholo uzvikuje: 'Greg Mankju, pali ste, pet!' (pa neka dođe da polaže iznova kada savlada sve Madžarove lekcije, ako ikako bude uspeo da ih razume).

Jahanje jaramaza i kupovanje fonda

Vratimo se ponovo redaktorima: 'Sledeći poduži niz primedbi ide na adresu redaktora', kaže na jednom mestu Madžar. Ovde treba naglasiti da mi već dugo pratimo taj 'poduži niz' i verujemo, da smo se do sada objasnili o pitanjima rizika, inflacionog poreza, javne štednje, kapitala, negativne selekcije, proizvodne funkcije, izražavanja realnih varijabli, a ipak, ostalo je u 'podužem nizu' još dosta toga!

Na primer: 'definicija slobodnog jahača je sasvim nepodesna', kaže Madžar. Ako se mi pitamo, termin je nepodesan, pa smo ga zato i izmenili u drugom izdanju. Taj termin je posledica brzopletog prevoda nekih starijih generacija ekonomista, a tom prevodu (i redakciji) naš kritičar nema šta da zameri! Da li ste se ikada zapitali: otkud tu jahač (!?); pa kad bi i bio jahač, kako je to slobodan; pre bismo rekli da besplatno jaše, ako uopšte jaše (jer sa engleskog može nespretno da se prevede i da neko jaše autobus ili da vozi konja). Ne вреди, Madžaru je problem baš to 'besplatno' jer, prema njegovom mišljenju, besplatnu korist stiču i 'jaramazi i haramije...'. To jest, Madžar osporava deo definicije prema kojoj neko koristi dobro, a izbegava da ga plati, jer bi to, prema njegovom mišljenju, obuhvatalo i gore

---

¹⁹ Begg et al. (1994), str. 491

²⁰ Mankiw (1997), str.158-159

pomenute likove. Ali, zašto bi haramije ukrale neko dobro koje nema svojstvo isključivosti (svojstvo važno za slučaj *free rider*-a, na koje tačno ukazuje Madžar), pa čak ni svojstvo rivaliteta (koje ne pominje)?

Prema tome, ništa neće smetati ako su se i haramije i jaramazi našli u toj definiciji, zato što se radi o slučaju u kom oni svakako neće da krađu, pa se neće ni razlikovati od ostalih besplatnih korisnika. A onda, koliko je u našem znanju, haramije i jaramazi ne *izbegavaju da plate* dobro, što je važan naglasak u delu definicije koju osporava Madžar, već ga prosto, *ne plaćaju* zato što ga otimaju. Ali, prazne prepirke na stranu, ekonomija se nikako ne može naučiti samo bubanjem definicija; mora se pročitati ceo tekst koji uz definiciju ide (i odakle ona i proističe) i razumeti odgovarajuće objašnjenje. E, tada ćemo, iz knjige koja je predmet kritike, saznati da se ovde razmatra *specijalan slučaj* kada privatno *tržište ne uspeva* da ponudi neko dobro jer su ljudi podstaknuti da se njime besplatno okoriste, pošto dotično dobro nema svojstvo isključivosti tj. nikome ne može da se uskrati uživanje u njemu. Ostaje nam samo da se zapitamo: šta to Madžar očekuje od redaktora u vezi sa celom ovom raspravom? Da komentarišu nešto što ima svoj komentar?

Sada je već svakom prilično jasna glavna preokupacija našeg kritičara. Izgleda, on ima samo jedan cilj – da pokuša da nađe što više pogrešaka i da za njih, nekako, optuži redaktore. Čak, kad mu ponestane 'dobrih' ideja i inspiracije, on ne preza ni od izokretanja reči i rečenica koje bi da ospori, pa i kada sporenju nema mesta – u šta smo se već uverili. Evo još jednog takvog primera. Madžar kaže: '*Paušalni porez nije porez „za svakog“, nego je porez koji se fiksira u određenom iznosu...*' Pa naravno da nije, nego je onako kako u knjizi doslovce piše: '*porez za svakog u određenom iznosu*', ili isti iznos poreza za svakog obveznika.

Još ilustrativniji primer za način na koji Madžar nastoji da proizvede promašaje redaktora jeste slučaj u vezi sa monetarnom neutralnošću: on tvrdi da je na str. 658 pogrešno rečeno kako savremeni ekonomisti smatraju da na '*kratak rok* nema *razloga da se veruje da monetarne promene utiču na realne promenljive*', što bi uistinu bila greška. Međutim, Madžar namerno (ili možda iz nepažnje ili površnosti) ne čita onako kako je napisano tj. da ekonomisti smatraju kako: *nema razloga da se misli da monetarne promene nemaju važan uticaj na realne varijable!*

Ta opsesija da pronade greške u prevodu i redakturi (a kada ih nema da ih bar proizvede) očito je koštala našeg kritičara velike mentalne napetosti tokom čitanja, koja ga je sprečavala da razume i nasmeši se na poneku duhovitu opasku ili ironični komentar autora knjige. Tako, na primer, on će nam zameriti što je naišao

'na čudan sklop kupiti investicioni fond' i poučice nas kako je 'malo ... subjekata koji mogu i/ili hoće da kupe ceo fond ... predmet transakcija su različiti vlasnički naslovi tih fondova', ne primećujući pri tom da je reč o šaljivom i ironičnom iskazu – kada baš hoćete da ispitujete koliko akcije neke kompanije uistinu vrede, onda tu nema mnogo opcija: ili se sami zabavljajte fundamentalnom analizom ili poslušajte analitičare ili, ako vam se ni jedno ni drugo ne sviđa, a vi onda izvolite, pa *kupite ceo fond* čiji će menadžer da analizira i odlučuje umesto vas! Ali, tako je to uvek kada se na silu traže argumenti za nešto nedokazivo: *Qui nimium probat, nihil probat!*

**Non pudeat quae nescieris te velle doceri:
Scire aliquid laus est, pudor est nil discere velle²¹**

Uvereni smo da polemike i osporavanja u nauci imaju smisla samo ako mogu da ostvare edukativnu funkciju. Zato nikako nije pohvalno započinjati o nečemu raspravu bez provere bar osnovnih, relevantnih izvora. Tako, recimo, Madžar čini još jednu stručnu grešku kada, na silu i po svaku cenu, hoće da ospori određene pojma troškovi kože za cipele, opštepoznatog troška koji se javlja u vezi sa inflacijom. On kaže: '...treba precizirati da su to troškovi dodatnih transakcija koji proističu iz onog smanjenja optimalne količine novca, pa tako i tražnje za novcem kod različitih kategorija držalaca, koje je uslovljeno inflacionim obezvređivanjem'. Pogrešno: na taj način bi se zaobišle suština i prava sadržina ovog problema! Poenta kod ovog troška je to što se *neproductivno* troše ograničeni resursi, a koje su 'različite kategorije držalaca' (čega?), kako ih naziva Madžar (pretpostavljamo novca), mogle da iskoriste na neki produktivan način. Reč je, dakle, o fenomenu kod kojeg nailazimo na *veći utrošak resursa* (recimo vremena, a usput se još cepa i đon na cipeli) ne zato što obavljamo 'dodatne transakcije', već zato što radi *obavljanja istovetnih, uobičajenih transakcija* moramo češće da idemo u banku! I još nešto zanimljivo: iako ovde imamo veće *utroške*, ti utrošci nipošto *nisu inputi* (jer su neproductivni), pa se lepo vidi da utrošak *nije* 'naša reč' za input, bez obzira što Madžar te pojmove pogrešno izjednačava. Ali, o tome kasnije.

Madžar se, takođe, ljuti što za faktore proizvodnje piše da su to inputi koji se koriste u proizvodnji dobara i usluga. Faktori su 'promenljive sa karakterom fonda i nemaju vremensku dimenziju'. Tačno! Faktori su i promenljive. I imaju 'karakter fonda'. I sve to može (i treba) da se pojavi u nekoj drugoj definiciji, recimo onoj

---

²¹ Disticha Catonis, Liber IV, 29; u različitim izdanjima se reč *pudor* zamenjuje i rečju *culpa*; prim. aut.

o fondu ili o toku. Kada bismo za faktore rekli samo da su to promenljive koje imaju karakter fonda, onda bi to moglo biti svašta; na primer, novac u novčaniku. Dok nešto ne kupimo i ne platimo, recimo, ručak, u kom slučaju bi taj isti novac stekao 'karakter' toka. Ali i dalje ne bi bio faktor proizvodnje sve i da je ostao u novčaniku. Niti input, sve i da kupimo ručak!

Sve u svemu, kod definicija je važno krenuti od nekog karakterističnog svojstva posmatranog fenomena. To svojstvo je, u slučaju faktora proizvodnje, da se koriste u proizvodnji dobara i usluga. Zar ne? Naravno, oni se ne koriste *kao ukupan fond faktora* i odjednom, nego prvo, moraju postati inputi i tada se, *kao inputi*, koriste (i troše) u proizvodnji. Tako je to, približno, definisao i Mankju. I šta sad tu imaju da rade redaktori? Da na svoju ruku izmene ove tvrdnje? Da ih komentarišu? Možda bismo i dali neki komentar da definicija koju osporava Madžar ('*Pojmovi faktora i utrošaka /„inputa“/ ne mogu se izjednačiti*', poučava nas on) nije standardna. Ovako, pošto je ona standardna, redaktori mogu samo da upute profesora Madžara na druge izvore koji su za sada relevantni, bar dok Madžar svoju definiciju ne objavi, ne obrazloži i ne obezbedi njeno prihvatanje u literaturi: 'An input (or factor of production) is any good or service used to produce output'²² ili 'Inputs or factors of production are the labor.../etc/...used to make outputs'²³ ili 'inputs: the various ... factors used in production'²⁴ ili '...dva ključna faktora proizvodnje ... su inputi neophodni za proizvodnju...'²⁵ ili 'Factors of production: The inputs ... used in the process of production'²⁶ itd. itd.²⁷ I posle svega, šta da kažemo? Da ponovimo kraj (navodnog) Katonovog distiha: *pudor est nil discere velle...*?

Kako od štamparske greške nastaje esej

U nastavi se često koristi jedna zgodna vežba: studentu se daje zadatak da sa malo reči ili slovnih znakova (recimo, 500 reči ili 3000 znakova, približno jedna

22 Begg *et al.* (1994), str. 112

23 Baumol i Blinder (1998), str. G4, *Glossary*

24 Stiglitz i Driffill (2000), str. A9, *Glossary*

25 Burda i Viploš (2004), str. 8

26 The Penguin Dictionary of Economics, 1998, str. 150

27 Uzgred, izjednačivši *utroške* i *inpute* Madžar je sam sebi stvorio muku: utrošci, zaista moraju imati 'karakter' toka, ali inputi, *na ulazu* u neki proizvodni proces i dalje predstavljaju *fond faktora* koji će se tek koristiti (i trošiti) tokom procesa i tom prilikom poprimiti 'karakter' toka! A pošto nas *obično* zanima proces '*obično* ćemo inpute...shavatati kao da se mere jedinica-*ma toka*' (v. Varijan, 2003, str. 278). Zato se, valjda, i kod Varijana 'inputi nazivaju...*faktorima proizvodnje*' (*Ibid.*)

stranica) napiše kratak esej o nekom pojmu, citatu ili konceptu kako bi se naučio efektom i kratkom iskazu i bolje razumeo određeni problem. Obrnuto, da se o (praktički) *jednom slovnom znaku* da napisati tačno toliko dugi esej još nismo imali priliku da vidimo sve dok nismo čitali tekst profesora Madžara. Ne ulazeći u smisao takvog postupka, da i ne govorimo o potrošenom vremenu da se ispiše toliko tekst bez pravog razloga, njegov poduhvat je, svejedno, privukao našu pažnju i to pre svega zbog Madžarovih slutnji o posledicama koje će se javiti usled jedne specifične štamparske greške kakva, nažalost, u modernoj štampi može lako da nastane. Evo o čemu se radi.

Kada se na računaru piše neki tekst to se obično radi u *Word*-u. Kada se tekst rediguje, redaktor ga ima na raspolaganju ispisanog u tom istom programu (drugi bi teško mogao i da očita na svom kompjuteru bez posebno kupljene opreme). Najzad, kada tekst stigne u štampu, prebacuje se u drugi, odgovarajući program koji se koristi pri profesionalnom štampanju knjiga. Tada se događa da se neki specifični slovni znak promeni, što se u nekoliko slučajeva dogodilo i prilikom štampanja Mankjuove knjige. Ova procedura poznata je svakom ko je objavljivao tekstove i knjige, poznata je, naravno i profesoru Madžaru; *upravo on* ima sa tim bogato iskustvo budući da su *Ekonomski anali*, u vreme kada ih je uređivao, morali čak i po *dva puta* da objavljuju *iste tekstove* zbog grešaka nastalih usled pomenute okolnosti.

Svejedno, kao pasionirani tragač za greškama, dakako najpre greškama redaktora, Madžar je stao da razrađuje jedan primer ovako izmenjenog slovnog znaka! I napisao o njemu esej od tačno 500 reči sa 3000 slovnih mesta! U svom eseju on je otkrio da je *'u pitanju ... krupna greška, svakako štamparska ali nezgodna i takva da je u redakciji prevoda morala da bude primećena'*, sve praveći se da ne zna da se redaktura obavlja *pre* štampanja. Štetnost ove greške redaktora, prema Madžarovom mišljenju je čak tolika da će *'mnogi studenti ... jednostavno dići ruke'* i odustati, valjda od studija ekonomije, štaviše *'zaključiti da nisu dovoljno inteligentni za ovu komplikovanu računicu'* i to samo zato što je štamparski program razumeo brojku 2 na 20-ti kao 220 u jednom usputnom, ilustrativnom i dopunskom primeru uz lekciju u knjizi.

Zabrinut zbog teških posledica, Madžar će u nastavku svog nadahnutog eseja o štamparskoj grešci, uzeti da izvodi razne računice, pa će još i naružiti autora knjige zato što je tek usput pomenuo da se nekakav novac iz pomenutog primera trošio tokom godina, umesto da je naveo kolike su se to svote trošile, kada i u kojim godinama, ko ih je trošio i tome slično, jer bez toga je, kaže, primer besmislen – a i nije dovoljno dosadan, dodali bismo na kraju.

Umirimo profesora Madžara. Do sada nijedan student nije napustio studije zbog ovog problema. Biće da studenti ipak jesu 'dovoljno inteligentni' da shvate šta se dogodilo (a imaju i nastavnike koji su im na problem skrenuli pažnju). Uzgred, greška je brzo uočena i u štampariji se već odavno nalazi ispravljeni tekst. Isto onako kao što je još u drugom delu tiraža prvog izdanja ispravljena slična greška, nastala iz istog razloga – dva slova E imala su umesto ' i ’' oznake 0 i 9 (na šta nam, sa zakašnjenjem, ukazuje Madžar). A što se numeričkih primera tiče, poslušaćemo profesora Madžara i u nastavku našeg teksta, sa zadovoljstvom ćemo takve primere izvoditi postupno i do kraja.

Stil, reči i ekonomski pojmovi

'U jezik i stil spadaju, dakako, i reči', konstatuje Madžar. Dakako, spadaju, a osim lepote, u tekstovima koji imaju stručni i naučni sadržaj, moraju da zadovolje i uslov da budu jasne i da precizno određuju neke pojmove. Tako, na primer, mi bismo se rado saglasili sa profesorom Madžarom kada objašnjava kako je za njega 'problematična' reč *output*. To zaista nije sjajna reč; osim toga u ekonomskim tekstovima, za razliku od tekstova iz oblasti poslovne ekonomije (ne samo kod nas nego i u svetu), autori nastoje da izbegavaju nepotrebne tuđice, ali ponekad to nije moguće. Kada nam sugeriše rešenje, naš kritičar dobro primećuje, citirajući Bensonov rečnik, da postoje bar još tri druga izraza kojima se ovaj pojam može prevesti tj. proizvodnja, učinak i izlaz. Istovremeno, on se nije zapitao, budući da sve te tri reči postoje i u engleskom, otkud to da se i u tom jeziku ipak, pojavila četvrta: *output* (mada, kao sinonimi, postoje još i *productivity*, *crop*, *yield*, pa čak i *amount produced*, što liči na izraz koji bi preferirao Madžar uprkos neprikladnoj dužini – 'obim proizvodnje').

Razlog za pojavu nove reči lako je razumljiv: nijedan od prethodno navedenih izraza nije ni dovoljno dobar ni dovoljno precizan (svaki ima svoje tradicionalno, 'osveštano' značenje) da apstraktno posmatrano, predstavi krajnji rezultat, ishod, izlazni element, proizvodne aktivnosti tj. ono što iz nje izlazi, ishodi ili se iznedri i sl. Reklo bi se čak da reč *output* ni u engleskom ne postoji odvajkada i da je, svojom pojavom, mogla da najedi kakvog jezičkog čistunca. Sve ovo, kada se radi o srpskom jeziku, mogao je da uoči i sâm Madžar, pošto je primetio da su reči 'proizvodnja' i 'obim proizvodnje', na mnogo mesta 'rasute po knjizi', ali je izbegao da kaže da se te reči, tako rasute, javljaju – u drugim značenjima.

U takvim situacijama se i prevodioci i redaktori nalaze na mucu. Najpre, za englesku reč *output* u nas postoji odgovarajuća složenica skoro identičnog sklo-

pa, ali je već zauzeta drukčijim značenjem (*izmet*).²⁸ Dakle, prevodilac i redaktori moraju da biraju između dva zla: da *izmišljaju novu reč* (recimo, *iznedrak* ili *iznesak*, što bi im, moguće, pribavilo kakvu pohvalu) ili da, u nedostatku odgovarajuće domaće, upotrebe reč *output* (u odgovarajućoj transkripciji), kao već *prilično internacionalizovan* ekonomski termin²⁹.

Gotovo sve isto važi i za reč *input* u semantičkom smislu: naša reč istoga sklopa, *umetak*, ima drukčije značenje, a izmišljene reči, recimo *unesak* ili čak, *unosak*, svakako ne plene lepotom. Madžarov nalaz da je '*izvršna alternativa*' reč *utrošak* ne stoji, kao što smo već videli, bar iz dva razloga: prvo, *utrošak* nije nužno i produktivan (a *input* bi morao biti) i drugo, *utrošci* će nastati tek sa trošenjem *inputa*, tj. faktora proizvodnje, a ne na njihovom ulasku u proces. A što se tiče kritike da se ovi pojmovi '*tako neprilagođen(i) zabija(ju) u naše jezičko tkivo*', možda bi mogla da pomogne *input-output* tabela za koju još nismo čuli da je ko naziva tabelom *utrošaka* i obima proizvodnje, kao ni tabelom „*unesaka* i *iznesaka*”.

No, pošto reči u ekonomiji moraju imati precizna značenja, za nas su, na primer, sasvim neprihvatljive alternative koje Madžar nudi u vezi sa odrednicom *tržišni neuspeh* (a to su: *defekt*, *manjkavost* ili *otkaz*). Štaviše, smatramo da je termin sa rečju *neuspeh* sasvim '*dobro pogođen*' kako bi to, stilski rafinirano, rekao Madžar. A pošto ovde izlazimo iz jezičkog i ulazimo u naš, ekonomski domen, daćemo i neophodno objašnjenje. Prvo i manje važno, netačno je da je engleski termin *market failure* u nas '*terminološki rešen*'. Kada bi to bilo tačno onda bi se ta rešenja i koristila. Međutim, to se ne čini, pa se, na primer, u nedavnom prevodu Stiglicove *Ekonomije javnog sektora* ovaj pojam prevodi kao *nesavršenost tržišta*³⁰, a u

---

28 Može se samo zamisliti kakve bi tek sve '*emocionalno-kognitivne napetosti*' izazvala upotreba ove reči kada ih Madžar oseća, već samo stoga što mu reč *output* liči na *autoput*. Ovde ćemo se, uzgerd, nadovezati i na Madžarevu opasku o neprikladnosti izraza *efikasna nadnica*, koja bi, prema njemu i valjda stilski lepše, mogla da se nazove *efikasnosnom*. Kada bismo rezonovali poput našeg kritičara, mogli bismo ga upitati ga zar pomenuti izraz ne asocira na nos, nosnicu ili, čak, na *nesnosnu* primedbu... Ipak, smatrajući takvo rezonovanje jako neozbiljnim, a ne ulazeći u meru lepote i stila, pitamo samo profesora Madžara da li se on, kad mu je zima, ogrne *toplīm*, *toplīnosnim* ili *toplītonosnim* kaputom? To jest, koristimo priliku da ga izvestimo da ćemo zadržati pridev *efikasna*.

29 Uzgred, Madžar se vara povodom reči *output*. On tvrdi da je ovu reč nemoguće naći '*i u jednom rečniku*', te da je nema '*ni u dobrim rečnicima stranih reči*'. Reč *output* uredno stoji na str. 168 u rečniku Klajna i Šipke (2006), mada se o njenom ekonomskom značenju u tom rečniku može diskutovati, kao i o objašnjenjima nekih drugih ekonomskih pojmova (mikroekonomija, na primer).

30 Stiglic (2004)

Makroekonomiji Burde i Viploša (2004) kao – *promašaj*. Drugo i mnogo važnije, *kada tržište ne uspeva da izvrši efikasnu alokaciju faktora*, dobara ili usluga, taj neuspeh ne nastaje stoga što je tržište „u kvaru” ili je „otkazalo”, pa čak ni zato što je *manjkavo* (*nesavršeno* je nešto bolji izraz, još bolji je *promašaj*), već zato što, radeći perfektno i u punom sjaju, ali u posebnim okolnostima, nije u stanju da to učini! Radi se dakle, o *neuspehu* tržišta da učini nešto što se od njega očekuje, pa je, u takvim okolnostima, potrebna spoljna intervencija. Za kakvog tvrdokornog liberala to bi moglo biti bolno saznanje, no kako to Madžar izvesno nije, čim tvrdi da država budžetskim deficitom može da povećava blagostanje, nejasno je zašto se protivi ovom terminološkom preciziranju. Jedino što se može uzeti kao olakšavajuća okolnost za našeg kritičara jeste činjenica da se problem sa neuspehom tržišta javlja baš u slučajevima u kojima se, kako smo videli i kako je sam pokazao, Madžar teško snalazi, kao što su pitanja javnih dobara, eksternalija ili asimetričnih informacija, da pomenemo samo one o kojima se on oglasio u svojoj kritici Mankjuove knjige.

Iako se iz gornjeg odeljka ponovo vidi da u Madžarovoj kritici nije glavni problem u rečima već u njegovom nepotpunom ili pogrešnom razumevanju ekonomskih koncepata, ipak se tu javljaju i neki jezički nesporazumi. Prema Madžarovom mišljenju, na primer, posao ne može imati karakter, dok faktor proizvodnje može i to karakter – fonda! Ipak, mi ćemo ga podržati informacijom da i prema Vujakliji (1966) i prema Aleksiću (1978) i prema Klajnu i Šipki (2006), karakter označava osobinu i ljudi i stvari, i živog i neživog. Štaviše, da ne bi pomislio kako izbegavamo raspravu, uputićemo ga i na latinski, kojim se rado služi, i preporučiti mu da pročita spis Gaja Salustija Krispa *Bellum Catilinae*, gde će doznati kakav sve karakter može biti.³¹ Međutim, mi se nećemo dalje baviti ovakvim jezičkim raspravama najmanje iz dva razloga. Prvo, zato što to izlazi iz sfere naše profesije, a drugo, zato što bismo, na taj način, ušli u neravnopravnu diskusiju koristeći se jezikom kojim se Madžar, kako izgleda, ne služi – starogrčkim – odakle, naime, potiče reč karakter (χράσσω) jednako kao i reč ekonomija (οίκος, νόμος).

Neobičan metod: kritika prevoda bez uvida u original!

Najzad, postavlja se pitanje: da li Madžar možda računa na asimetrične informacije tj. da će čitaoc njegovog dugog teksta, posle svega, mrzeti da pogledaju šta je to stvarno napisano u knjizi ili da ne znaju dovoljno ekonomiju. S obzirom na njegov

---

³¹ *Lutius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi et animi et corporis sed ingenio malo pravogue...* (citirano po sećanju).

ovo shvatanje i razumevanje asimetrije informacija – nije nemoguće. Premda elementarni red nalaže da kada kritikujete prevod nekog teksta pogledate šta piše u originalu, Madžar ne radi tako: on misli da je dovoljno, da ono što je pročitao na srpskom, *sâm prevede unazad, na engleski*, pa da zaključi da prevod, sa engleskog, nije dovoljno dobar. Štaviše, on se tu nimalo ne usteže već samo lakonski veli – original mi nije bio dostupan. Neobična i za nas neprihvatljiva tehnika!

Posledica takve tehnike jeste da on uvek iznova, umesto da pomogne u ispravljanju postojećih grešaka (ako i kada ih ima), uvodi nove i mnoge – *sopstvene*. Tako, na primer, nije tačno da u originalu, u vezi sa nadnicama piše *'constrain'*, kako nagađa Madžar, tj. da je nadnica *'fiksirana'*, još manje *'veštački dimenzionirana'* (!?), nego piše da je *forced* tj. primorana (kako je prevedeno) ili prisiljena ili naterana ili slično. I tu ni prevodilac ni redaktori ne mogu mnogo – tako je autor napisao, a Madžar, kad već hoće tim da se bavi, neka presavije tabak i najavi se autoru da prodiskutuju i dogovore se da li nadnica može biti *forced*.

Isto tako, dirljiv je suvišni trud koji, povremeno, ulaže Madžar: *'Teško je'*, kaže, *'bez nekih unutrašnjih otpora prihvatiti i kombinaciju reči suštinski model industrijske moći; ne znajući šta piše u originalu,'* (vrlo dobro!) *'možda bi nešto prihvatljivija zamena bila* tipični privredni pejisaž kao izraz dominantne moći'. A, u stvari, reč je o jednom usputnom citatu Alana Grinspena koji glasi: *'The quintessential model of industry might...'* Nikakav pejisaž, nikakav izraz, nikakva dominacija... Tako to izgleda kad se umesto čitanja originala pušta mašti na volju.

Ili, kaže Madžar: *'Na str. 547 našla se konstrukcija razumevanje društva o funkcionisanju sveta koja bi se sa dobrim razlogom mogla zameniti verbalnim sklopom razumevanje zakonitosti funkcionisanja sveta koje je jedno društvo uspelo da razvije'*. Koji to dobar razlog nalaže da se jedna kratka formulacija zameni toliko dugim *'verbalnim sklopom'* ako autor lepo kaže: *...society's understanding about how the world works?* Bez *'zakonitosti'*, bez *'razvijanja razumevanja'* i drugih nepotrebnih i kabastih reči.

Ili, opet nešto slično: *'Na 621. strani govori se o ograničenju po osnovu minimalne nadnice za koje se kaže da nekim preduzećima nije neophodno... Verovatno se htelo reći da takvo ograničenje nije efektivno za neka preduzeća...'*, nagađa Madžar. Htelo se reći: *is unnecessary*.

I tako, čitajući Madžarov tekst, još ćemo ko zna koliko puta dolaziti u slične situacije kojima nema smisla da maltretiramo čitaoce (na primer, reč zalihe nije prevod reči *stock*; ljudi ne drže novac da bi *'mogli da promeću veće količine dobara*

i usluga’ već da bi mogli da kupe ono što im treba tj. *to buy goods and services on their shopping lists*; ako je prevedeno da nivo cena ni u kom smislu nije naročit, nije se htelo reći da je *’bez značaja odnosno uticaja*’, već da u vezi sa nivoom cena *there is nothing special about*; reč *benefit* se ne može prevesti kao *učinak*, pa ni *take back* kao *poništiti*; da li se sme reći *negative relationship*, Madžar bi trebalo da rasvetljava sa autorom knjige itd.). Kada bude pročitao original, i sâm Madžar će se uveriti da je ovakvim nagađanjima nepotrebno trošio hartiju, svoje i tuđe vreme i prostor jednog dobrog časopisa.

Da li originale uopšte treba koristiti?

Ali, ne lezi vraže! Ponesen ljubavlju prema svom jezičkom umeću, Madžar je započeo, pravom zgodom, u pravo vreme i na pravom mestu, uz diskusiju, dakle, o prevodu Mankjuove knjige, da posle 1600 godina, iznova prevodi Bibliju na latinski!!! Jer mu original nije bio pri ruci! *’Ne sme se zaboraviti ona biblijska*’, veli, *’koja će ovde biti navedena po sećanju, uz rizik greške ali uz nadu da nije, ne bar strašna, ona gramatička: In initio erat verbum, et verbum fuit de Deo*’.

Hajde da prevedemo to što smo dobili. Otprilike, nešto ovako: *U, u početku, beše reč i reč je bila o Bogu* (!?). U redu, nema tu *’strašnih’* grešaka, *’onih gramatičkih’* (možda samo *dve* malecke, prvo, *initio* bi bilo dovoljno, a drugo, *perfekt* je ovde neprikladan), ali veći je problem što se smisao iskaza menja, a on ispravno glasi: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* tj. Na (samom) početku beše Reč i Reč beše (k)od Boga i Bog beše Reč. No, Madžar je, umesto da citira opšteprihvaćenu *Versio vulgata* (koja mu nije bila pri ruci), počeo da piše novu *Versio vulgaris*, uz pomalo nekog *latin de cuisine*, kako bi to veselo nazvao Rajmon Keno.³²

Ipak, ostaje nejasno šta je sve ovo trebalo profesoru Madžaru. Ako je već hteo da se koristi latinskim (srpska verzija je bila dovoljno dobra i ona ne menja značenje gornjeg citata poput Madžarovog *sočinenija*) mogao je veoma lako da provede svoje znanje – tekst Jevanđelja po Jovanu, na latinskom, brzo je dostupan već na internetu, a još lakše je mogao nekog da priupita: na Ekonomskom fakultetu ima bar četvoro nastavnika – među kojima je i jedan od redaktora prevoda Mankjuove knjige – koji bi mu rado pomogli i posavetovali ga prijateljski, jer su imali sreću da dovoljno dugo izučavaju latinski, a što je najvažnije – na vreme.

---

32 Queneau (1947)

Da je tako postupio, ne samo da bismo imali ispravan tekst, već bi i Madžarov traktat o jeziku bio efektivniji i ne bi spoticao samog autora. No, nadamo se da će posle svega ostati barem jedna pouka – originale svakako treba čitati i koristiti, a naročito kada se bavimo prevodima, kada želimo da raspravljamo o njihovom kvalitetu ili, pak, da se *učevnije* izražavamo pozivanjem na citat iz nekog izvora, na nama stranom jeziku.

I još jedna napomena: ako je Madžar, prevodeći Bibliju, napravio (bar) četiri greške u devet reči, onda on nema baš neko grandiozno moralno pravo da preslišava prevodioca Mankjuove knjige, čak i da je ta prevoditeljka, radeći i dan i noć da bi udžbenik bio gotov na vreme, napravila, po Madžarovom računu, četrdesetak grešaka na blizu 877 (a ne 836, kako navodi Madžar) stranica, od kojih mnoge navedene i nisu greške. I pošto nas Madžar uči da računске primere treba izvesti do kraja, u ovom slučaju to bi izgledalo, približno, ovako: njegove četiri greške u odnosu na devet reči iznose 44,44%, a prevodilačke i redaktorske (sve i da su tačno nabrojane, a nisu) iznose 40/600.000, tj. pomnoženo sa sto, manje od 0,007%! Što znači da naš kritičar pravi oko 6350 puta više grešaka po jedinici prevoda

Zaključak

Da zaključimo: za razliku od Madžarovog, ovo nije bio tekst o *jezičkim* pitanjima, već, prevashodno, o *stručnim*. I pored toga, pokazalo se da ljubazna Madžarova preporuka koja glasi: *'treba preporučiti da se prevodioci, pa i redaktori, okrenu rečnicima i jezičkim priručnicima. Neka budu uvereni da na taj način mogu značajno da podignu nivo svoje pismenosti'*, ima znatno širu, čak opštu vrednost, te da je korisna svima, ne samo prevodiocima i redaktorima već i piscima kritičkih osvrtā. Isto tako, kada su stručne stvari u pitanju, mogli bismo, na kraju, da zaključimo kako i čitanje ekonomskih knjiga, udžbenika, rečnika ekonomskih pojmova i slične literature, može biti od koristi za, možda ne *'značajno'*, ali svakako *'podizanja nivoa'* ekonomske pismenosti i osnovnog znanja iz ekonomije.

Najzad, kao ozbiljni ljudi i istraživači, a i ljudi koji imaju pedagoške obaveze u vezi sa naukom, dužni smo da se držimo jedne stare izreke, što smo i nastojali tokom svoje nastavničke karijere, a ovog puta je preporučujemo i profesoru Madžaru: *Error hesternus sit tibi doctor hodiernus...*

REFERENCE

- Abel, A. A. and Bernanke, B. S. (2005), *Macroeconomics*, fifth edition, Pearson, Addison Wesley
- Akerlof, G. (1970) ,The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism, *Quarterly Journal of Economics* (August, 1970), pp. 488-500
- Aleksić, R. (1978), *Rečnik stranih reči i izraza*, Beograd, Prosveta
- Bannock, G; Baxter, R. E; Davis, E. (1998), *The Penguin Dictionary of Economics*, sixth edition, London, Penguin Books
- Baumol, W. J. and Blinder, A. S. (1998), *Economics, principles and policy*, seventh edition, update, Fort Worth, The Dryden Press
- Begg, D; Dornbusch, R; Fischer, S. (1994), *Economics*, fourth edition, London, McGraw-Hill
- Burda, M. i Viploš, Č. (2004), *Makroekonomija, evropski udžbenik, treće izdanje*, Beograd, Centar za liberalno-demokratske studije
- Klajn, I. i Šipka, M. (2006), *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Novi Sad, Prometej
- Kortázar, J. (1962), *Pérdida y recuperación del pelo, Historias de cronopios y de famas*, 1962, mimeo
- Madžar, Lj. (2005), *Ekonometrijske relacije i alternativni izvori informacija o ekonomskim međuzavisnostima, u: Okrugli sto: Privreda Srbije – makroekonometrijsko modeliranje, Ekonomski anali, tematski broj, mart*, Beograd, NDE i Ekonomski fakultet
- Mankiw, N. G. (1997), *Macroeconomics*, third edition, New York, Worth Publishers
- Mankiw, N. G. (2004), *Principles of Economics*, third edition, Mason, Ohio, Thomson, South Western
- Mankju, N. G. (2005), *Principi ekonomije, treće izdanje*, Beograd, Ekonomski fakultet
- Queneau, R. (1947), *Exercices de Style*, Paris, 1947
- Robinson, J. (1953-4), *The Production Function and the Theory of Capital*, *Review of Economic Studies*, vol. 21, issue 2, pp. 81-106
- Stiglitz, J. E. (2004), *Ekonomija javnog sektora, prvo izdanje*, Beograd, Ekonomski fakultet
- Stiglitz, J. E. and Driffill, J. (2000), *Economics*, New York/London, W. W. Norton & Company
- Varijan, H. R. (2003), *Mikroekonomska analiza – moderan pristup*, Beograd, Ekonomski fakultet
- Vujaklija, M. (1966), *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, Prosveta